

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.21.2>

Volume 9/1

2025 p. 15-44

STOCKHOLM KONFERANSI'NDAN GÜNÜMÜZE: POLİTİK EKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRENİN KORUNMASINA DAİR ULUSLARARASI GELİŞMELER

FROM THE STOCKHOLM CONFERENCE TO PRESENT DAY: INTERNATIONAL DEVELOPMENTS IN ENVIRONMENTAL PROTECTION FROM A POLITICAL ECOLOGY PERSPECTIVE

Emre BOZ*

Mutlu YILMAZ**

ÖZ

Çevresel sorunların ve küresel ısınmanın hayatımızda giderek daha fazla yer edindiği günümüzde çevre politikaları ve çevreye ilişkin uluslararası alandaki iş birliklerinin önemi de artmaktadır. 1972 Stockholm Konferansı'ndan, 1992 Rio Zirvesi, 1997 Kyoto Protokolü ve nihayet 2015 Paris İklim Anlaşması'na kadar çevrenin korunmasına yönelik uluslararası birçok önemli gelişme bulunmaktadır. Ancak bu girişimlerde ülkelerin farklı ekonomik, siyasi ve sosyal yapıları nedeniyle görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkeler genelde çevresel korumaya ağırlık verirken, gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmayı önceliklendirmektedir. Güç ilişkileri de uluslararası müzakerelerde belirleyici bir rol oynamakta, güçlü ülkeler kararları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. Politik ekoloji perspektifinden bakıldığında, sivil toplum örgütlerinin ve dezavantajlı grupların katılımındaki eşitsizlikler temsiliyet sorununa yol açmaktadır. Ayrıca, bilgi üretimi ve söylemlerin kullanımı da aktörlerin siyasi, ideolojik ve ekonomik çıkarları tarafından yönlendirilmektedir. Bu durum, çevresel değişimi salt teknik bir mesele olmaktan çıkarıp çok boyutlu bir sorun haline getirmektedir. Politik ekoloji, çevresel değişimin nedenlerini güç ilişkileri, eşitsizlikler ve farklı aktörlerin çıkarları çerçevesinde ele almaktadır. Bu nedenle ülkeler arasında ortak bir anlayış ile adil, kapsayıcı ve etkili anlaşmaların hayata geçirilebilmesi ve dolayısıyla çevresel sorunlar çözümü için çevresel sorunların ardındaki siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu çalışmada tarihsel süreç içerisinde çevrenin korunmasına dair uluslararası gelişmeler aktarılmış ve bunlardan sonucusu olan Paris anlaşması içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

*Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-mail: iletisim.emreboz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7774-1075, Ankara, Türkiye.

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, E-mail: yilmazm@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8914-1165, Ankara, Türkiye.

Böylelikle çevrenin korunmasına dair uluslararası gelişmeler politik ekoloji perspektifinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Politik Ekoloji, Siyasi Coğrafya, Çevre, Çevre Koruma, Sürdürülebilirlik.*

ABSTRACT

As environmental issues and global warming are increasingly becoming a part of our lives today, the importance of environmental policies and international cooperation in the environmental field is also increasing. From the 1972 Stockholm Conference, the 1992 Rio Summit, the 1997 Kyoto Protocol, and finally the 2015 Paris Climate Agreement, there have been many important international developments aimed at protecting the environment. However, due to the different economic, political, and social structures of countries, there have been disagreements in these initiatives. While developed countries generally prioritize environmental protection, developing countries prioritize economic development. Power relations also play a decisive role in international negotiations, with powerful countries trying to shape decisions in line with their own interests. From a political ecology perspective, inequalities in the participation of civil society organizations and disadvantaged groups lead to a representation problem. Moreover, the production of knowledge and the use of discourses are guided by the political, ideological, and economic interests of actors. This situation turns environmental change from a purely technical issue into a multidimensional problem. Political ecology addresses the causes of environmental change within the framework of power relations, inequalities, and the interests of different actors. Therefore, the implementation of fair, inclusive, and effective agreements based on a shared understanding among nations—and consequently, the resolution of environmental issues—requires a thorough consideration of the political, economic, and social dynamics underlying these challenges. In this study, international developments regarding environmental protection throughout the historical process have been presented, and the most recent of these, the Paris Agreement, has been analyzed using the content analysis method. In this way, international developments concerning environmental protection have been evaluated from a political ecology perspective.

Keywords: *Political Ecology, Political Geography, Environment, Environmental Protection, Sustainability.*

Giriş

Çevre sorunları ve bunların çözümüne ilişkin fikirler insanın çevreye bakış açısını yansıtmaktadır. Çevreye ve çevrenin insan ile ilişkisine yönelik fikirlere tarihin oldukça erken dönemlerinden itibaren rastlamak mümkündür. Çevrenin insan üzerindeki etkisi, çevresel kaynakların nasıl daha verimli ve etkin şekilde kullanılabileceği öncelikle üzerinde durulan konular olagelmıştır. Bununla birlikte çevrenin korunmasına yönelik çabaların başlaması ve çevrenin korunmasına ilişkin bilincin oluşması oldukça yeni bir durumdur (Keleş, 2023).

20. yüzyılın ikinci yarısına gelene kadar çevre sorunları ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirme çabası içerisinde görmezden gelinmiş, ekonomik büyüme çevreye tercih edilmiştir (Tekeli, 1996). Ekonomik büyüme adına çevrenin görmezden gelinmesi ile her

geçen gün artan çevresel tahribat, sanayi faaliyetleri ve nüfus artışı, ekonomik ve sosyal sorunlarla birleşmiş ve neticesinde çevre sorunları kamuoyu gündeminde yer almayı başaramıştır. Çevre sorunlarına yönelik artan toplumsal ilgi ile birlikte insanın çevre üzerinde yarattığı tahribat tartışılmaya başlanmış, salt ekonomik büyümeyi önceleyen görüşler yerini çevresel kaynakların gelecek nesillerin de faydalanabileceği şekilde korunmasını dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen görüşlere bırakmıştır (Alagöz, 2007).

Bu dönemde öğrenci hareketleri ile başlayan muhalif tepkiler de çevre sorunlarına yönelik ilgiyi arttırarak çevrenin korunmasına yönelik politikaların oluşmasına katkı sağlamıştır (Kılıç, 2002). Çevre sorunlarına yönelik artan bu ilgi başlangıçta yerel ve bölgesel nitelikli politikalarda kendini göstermiş, çevre sorunlarının yapısı gereği küresel bir sorun olduğu ve çözümünün de ancak küresel iş birliğine dayandığının fark edilmesi ile kısa sürede uluslararası alanda tartışılmaya başlanmıştır (Balsiger ve Prys, 2014).

Politik Ekoloji

1970'lerden itibaren gelişmeye başlayan politik ekoloji, kültürel ekoloji ve politik ekonomi çalışmalarından temelini alan multidisipliner bir çalışma alanıdır. Politik ekoloji çevreye yönelik Darwinci ve Malthusçu fikirlere bir alternatif sağlamakta, çevresel sorunları kısıtlı çevresel kaynaklara ve artan nüfusa indirgemek yerine sosyal ve politik eylemler ile politik ve ekonomik kısıtlamalara odaklanmaktadır (Peet ve Watts, 2002). Politik ekoloji bu yönüyle çevresel değişimin politik nedenleri üzerinde durmakta, çevresel kaynaklar üzerinde gerçekleşen mücadeleleri, bu mücadelelerin maddi ve söylemsel boyutlarını incelemektedir (Romero, 2013).

Ekolojinin apolitik biçimde değerlendirmesine bir tepki niteliğinde olan politik ekoloji, yerel aktör eylemleri ile sınırlı kalmayıp normatif bir yapı taşımakta, geniş bir politik ekonomik sistem üzerinden okumalarını yapmakta ve bu sistemleri de güç ilişkileri ile şekillenen dinamik bir yapı olarak görmektedir (Robbins, 2014). Bu sayede çevresel değişimin politik nedenlerini ortaya koymakta ve iktidarın çevre ve insan arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirdiğini anlamaya çalışmaktadır (Venagas, 2017). Politik ekolojide esas üzerinde durulan konu kaynakların ne derece kısıtlı olduğu değil bu kaynaklarda kimlerin ne oranda söz sahibi olduğudur (Purwins, 2022).

Gücün çevre üzerindeki hem maddi hem de söylemsel mücadelelerde nasıl ortaya çıktığına vurgu yapan politik ekoloji, çevresel sorunların politik, ekonomik ve sosyal koşullar dikkate alınmadan açıklanamayacağını vurgulamakta, çevresel sorunları bu yapılar, aktörler ve karar alıcılar arasında çok boyutlu ve ilişkiyel biçimde açıklamaya çalışmaktadır. Bu sayede politik ekoloji siyasi ve ekonomik nedenlerin çevresel değişimde nasıl rol oynadığını açıklayarak, çevresel değişimin de özünde politik bir durum olduğunu ortaya koymakta, çevre ile siyasi ve ekonomik yapıların etkileşimi yanında söylem, politika ve uygulama arasındaki bağı da aydınlatmaktadır (Buseth, 2019).

Yapısı gereği multidisipliner bir alan olan politik ekolojinin inceleme konuları da buna paralel olarak oldukça geniştir. Turner ve Robbins (2008) politik ekolojinin inceleme konularını tematik olarak üç kategoriye ayırmış ve bunların; çevre ve kalkınma, küresel çevresel değişim ve sürdürülebilirlik olduğunu belirtmiştir. Bassett ve Peimer (2015)'e göre ise politik ekoloji içerisinde üç temel teorik çerçeve bulunmaktadır. Bunlar; yapısalcı toplum görüşünü pozitivist politik bağlamla birleştiren akım, çevresel yapılandırmacılık üzerinde duran postyapısalcı akım ve sosyo-doğanın birlikte üretilmesi üzerinde duran, Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (STS) ve Aktör-Ağ Teorisine (ANT) dayanan akımdır.

Yukarda sözü edilen tanım ve görüşlerden yola çıkarak politik ekoloji; çevresel kirlilik ve değişimin pozitivist paradigmaya dayanan açıklamalarına karşı çıkararak yeni ve alternatif açıklamalarda bulunan, eleştirel bir bakış açısı taşıyarak çevresel değişimi eşit olmayan güç ilişkileri ve bunların sebep sonuçlarıyla birlikte ele alan, sadece açıklama ile de yetinmeyip bu eşitsizliğin ortadan kaldırılarak çevresel adaletin sağlanmasını hedefleyen bir alandır.

Çevrenin Korunmasına Yönelik Önemli Uluslararası Gelişmeler

Büyümenin Sınırları Raporu (1972)

Sanayi faaliyetlerinin artışına paralel olarak artan çevresel kirlilik bu faaliyetlerin yoğun olduğu sanayileşmiş ülkelerde 1960'lı yıllarda toplumsal olarak tartışılmaya başlanmış, bu tartışmalar akademik çevrelerde de kendine yer bulmuştur (Alagöz, 2004). Bu durumun ilk somut neticesi olarak 1972 yılında Roma Kulübü tarafından hazırlanan "Büyümenin Sınırları" başlıklı rapor gösterilebilir. Raporunda çevre ve ekonomik gelişme arasında yer alan etkileşimden söz edilmiş, bu gelişimin çevre üzerinde yarattığı etki üzerinde durulmuştur (Kaypak, 2011). Raporun odak noktası çevre kirlenmesi düzeyi, hızlı nüfus artışı, gıda üretim şekli ve sanayileşme hızı değişkenlerinden hareketle gelecek yüzyılda insanlığı nasıl bir geleceğin beklediği sorusu olmuştur (Teksöz, 2014). Üzerinde durulan bu soruya verilen yanıt ise şöyledir (Meadows vd., 1972):

1. Dünya nüfusu, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynakların tükenmesi konusundaki durum ve mevcut büyüme eğilimleri değişmeden devam ederse, önümüzdeki yüz yıl içinde dünyada büyümenin sınırlarına ulaşılabacaktır. En olası sonuç hem nüfus hem de endüstriyel kapasitede oldukça ani ve kontrol edilemeyen bir düşüş olacaktır.
2. Büyümeye dair bu gidişatı değiştirmek, ekolojik ve ekonomik olarak dengeli ve sürdürülebilir bir yapı kurmak olanaklıdır. Bu denge dünyadaki her insanın temel maddi ihtiyaçlarının karşılanacağı ve her insanın kendi bireysel potansiyelini gerçekleştirme konusunda eşit fırsatlara sahip olacağı şekilde tasarlanabilir.

3. Eğer dünya insanları birinci sonuç yerine bu ikinci sonuç için çabalamaya karar verirlerse, bunu elde etmek için ne kadar erken çalışmaya başlarsa, başarı şansları da o kadar artacaktır.

Üzerinde durulan sorunlara yanıt olarak “sıfır büyüme” hedefi üzerinde duran rapor bu yönüyle çevreci dernek ve yeşil partiler için bir yol gösterici olması ve çevrenin korunması için uluslararası düzeyde iş birliğinin gerektiğini vurgulaması açısından önemlidir (Teksöz, 2014; Yalçın, 2019; Yeşil Gazete, 2012).

Stockholm Konferansı (1972)

1972 yılında İsveç’in Stockholm şehrinde Türkiye’nin de dahil olduğu 113 ülkenin katılımı ile gerçekleşen konferans çevre ve sürdürülebilirlik konularının ele alındığı ilk uluslararası girişim olarak kabul edilebilir (Arat vd., 2002). Konferans ekonomik gelişme ve çevre arasında bağ kurması, çevre sorunlarının küresel bir sorun olduğunu vurgulaması ve ülkelerin çevre politikalarını şekillendirmesi açısından önemli bir adım olmuştur (Özmehmet, 2008).

Konferans neticesinde Stockholm Deklarasyonu ve eylem planı ile çevrenin korunmasına dair ilkeler kabul edilmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir diyalog ortamı yaratmak hedeflenmiştir (Birleşmiş Milletler, t.y.-a). Bununla birlikte alınan uygulamaya yeterince geçirilememiş, kararların uygulanmasının nasıl ve ne şekilde denetleneceği sorusu cevaplanamamış, dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan görüş ayrılıkları devam etmiştir (Kılıç, 2001; Özmehmet, 2008).

Brundtland Raporu (1983)

1983 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan ve “Ortak Geleceğimiz” başlığını taşıyan Brundtland Raporu’nda sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinde durulmuş ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceğine yanıt bulmaya çalışmıştır. Raporunda şu amaçlardan söz edilmiştir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987):

1. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için uzun vadeli stratejiler önermek,
2. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında iş birliğini geliştirerek, ortak ve karşılıklı hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak yollar önermek,
3. Uluslararası toplumun çevreye yönelik kaygılarını daha etkili biçimde giderecek yollar aramak,
4. Çevre sorunlarına ilişkin uzun vadeli eylem planları ve hedefler oluşturulmasına katkı sağlamak.

Bugünün ihtiyaçlarının gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama gereksinimlerinin göz ardı edilmeden karşılanması gerektiğini vurgulayan rapor, çevre sorunlarının, eşitsiz

kalkınmanın ve yoksulluğun önüne geçerek insanların yaşam kalitelerini arttıracak strateji ve uygulamaların bir an önce hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Aracı ve Yüksel, 2016; Gül, 2022).

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı 1992)

1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen konferans "21. yüzyılda uluslararası iş birliği ve kalkınma politikasına rehberlik etmeye yardımcı olmak, çevre ve kalkınma konularında uluslararası eylem planları oluşturmak" hedefi ile başlamıştır. Konferansa aralarında Türkiye'nin de olduğu 178 ülke temsilcisi katılmış, sürdürülebilir kalkınma ve çevreye ilişkin konular tartışılmıştır (Birleşmiş Milletler, t.y.-b). Konferansın dikkat çeken bir özelliği Stockholm Konferansı'nın sadece hükümet temsilcilerinden oluşmasına karşın Rio Konferansı'na sivil toplum örgütlerinin de katılım göstermiş olmasıdır (Dalby, 1996; Sönmezoğlu ve Bayır, 2012).

Konferans sonucunda Gündem 21 adını taşıyan bir eylem planı oluşturulmuş, Rio Bildirisi, Sürdürülebilir Orman Yönetimi Prensipleri, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve 1994 yılında Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi imzaya sunulmuştur (Doğru, 2023).

Konferansta çevresel kaynakları halihazırda maksimum seviyede kullanmakta olan gelişmiş ülkeler ile, ekonomik gelişmelerini devam ettirebilmek için bu kaynakları kullanmaya muhtaç olan gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklar da dikkat çekici olmuştur (Alada vd., 1993). Yine konferansta ülkelerin doğal kaynakları kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kullanmaları bir egemenlik hakkı olarak tanımlanmıştır (Pallemaerts, 1995). Konferans sonucu oluşturulan eylem planı Gündem 21 içerisinde gelişmekte olan ülkeler için bir dizi mali destek ve tedbirlerden söz edilmiş, bununla birlikte uygulamadaki belirsizlikler ve ülkeler arasındaki derin farklılıklar nedeniyle istenilen neticelere ulaşılamamıştır (Alada vd., 1993; Özmehmet, 2008).

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II-1996)

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı, sürdürülebilir şehirler ve yerleşimlerin geliştirilmesini amaçlayan bir girişimdir. 1976'da Vancouver'da başlatılan program, 1972 Stockholm Konferansı'nın ardından kabul edilen "İnsan Çevresi Bildirisi" temel alınarak oluşturulmuş, alınan karar doğrultusunda 1978'de Nairobi'de "BM İnsan Yerleşimleri Merkezi" kurulmuştur. Burada amaç gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı ve denetimsiz kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm yolları üretmek, gıda, barınma, temiz su, istihdam, sağlık, eğitim, mesleki eğitim, sosyal güvence başta olmak üzere, toplumların temel ihtiyaçlarının sağlıklı bir biçimde karşılanmasını sağlamaktır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

BM İnsan Yerleşimleri Programı'nın dönüm noktalarından biri de 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "Habitat II" olarak bilinen İkinci Birleşmiş Milletler İnsan

Yerleşimleri Konferansı'dır. Bu zirvede, sürdürülebilir kalkınma perspektifinden insan yerleşimlerinin geleceği masaya yatırılmıştır. Konferansın somut çıktılarından olan “Habitat Gündemi”, dünya genelinde şehirleşme sorunlarına kapsamlı bir yaklaşım getirmiştir. Habitat Gündemi, barınma hakkını küresel bir ilke olarak teyit etmiş, yeterli barınmanın sağlanmasını ve gecekondü bölgelerinin iyileştirilmesini öngörmüştür. Ayrıca cinsiyet eşitliği, çevre koruma, risk yönetimi gibi konulara da değinmiştir. Bu gündem, ilerleyen yıllarda BM-Habitat'ın çalışmalarına rehberlik etmiş, somut projelerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Habitat II, Vancouver'da gerçekleşen ilk toplantının devamı niteliği taşıması yanında kendisinden dört yıl önce gerçekleşen Rio Konferansı'nda alınan kararların da izlerini taşımaktadır. 171 ülkeden 3.000 delegenin ve 2.500 sivil toplum kuruluşunun katıldığı toplantı şehirleşme ve çevre konularında farkındalık yaratmak ve hükümetleri bu yönde adımlar atmaya teşvik etmek adına katkı sağlamıştır (Arlı, 2010).

Kyoto Protokolü (1997)

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde bulunan bağlayıcılığa ilişkin eksiklik, bu eksikliği kapatmaya yönelik yeni bir hukuksal düzenlemeye ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi'nin en üst karar organı olan 3. Taraflar Konferansı'nda Kyoto Protokolünün 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girişi bu eksikliği gidermek adına atılan önemli bir adım olmuştur (Metin, 2022).

Sera gazı salınımlarının sınırlandırılması ve azaltılması amacıyla oluşturulan Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni hayata geçiren bir anlaşmadır. Bu protokol kapsamında, ülkeler kendilerine tahsis edilen bireysel hedeflere uygun şekilde sera gazı emisyonlarını kısıtlama ve düşürme yükümlülüğü altına girmektedir. Ayrıca ülkeler, uyguladıkları politikaların sonuçlarını periyodik olarak raporlamak durumundadırlar (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, t.y.).

Kyoto Protokolü'nde ülkelerin emisyon azaltım hedefleri iki ayrı dönem şeklinde belirlenmiştir. İlk dönem olan 2008-2012 yıllarını kapsayan süreçte, Sözleşme'nin Ek-I listesindeki ülkelerin toplam salınımlarını 1990 seviyelerine kıyasla en az %5 oranında düşürmeleri öngörülmüştür. İkinci dönem ise 2013-2020 yılları arasında kapsamakta olup, bu dönemde Ek-B listesindeki tarafların emisyonlarını ilk döneme göre farklı bir oranda, yani 1990'a kıyasla en az %18 azaltmaları kararlaştırılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-b).

Sera gazı emisyon hedeflerinin yanında Kyoto Protokolü'nde yer alan uygulanılacak başlıca politikalar şunlardır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, t.y.):

-Enerji verimliliğinin sağlanması,

-Sürdürülebilir tarım türlerinin teşviki,

-Yenilenebilir enerji türlerinin, çevre dostu teknolojilerin artırılmaları, teşvik edilmeleri, geliştirilmeleri ve kullanımlarının arttırılması,

-Sera gazı salınımını azaltacak önlemler ve mali teşviklerin uygulanması.

Türkiye 5386 Sayılı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un 5 Şubat 2009'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabulü ve 13 Mayıs 2009 tarih ve 2009/14979 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın ardından, katılım aracının Birleşmiş Milletlere sunulmasıyla 26 Ağustos 2009 tarihinde Kyoto Protokolü'ne taraf olmuştur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, t.y.).

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (2002)

2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Rio Konferansı'nın devamı niteliği taşımaktadır. İnsanlığın sürdürülebilir bir geleceğe ulaşabilmesi adına düzenlenen bu toplantıda, Gündem 21'in uygulanması için yeni yollar belirlenmiş, küresel ölçekte yoksulluk sorunuyla mücadeleyle yönelik adımlar atılmış ve ekolojik sistemlerin güvenliğini tesis etmeye matuf tedbirler masaya yatırılmıştır (Frantzius, 2004; Beyerlin, 2002).

İçeriğinde yoksulluğun ortadan kaldırılması, tüketim ve üretim kalıplarında sürdürülebilirliğin yakalanması, ekonomik kalkınmanın çevreye uyumlu şekilde gerçekleştirilmesi, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, küreselleşme ve sürdürülebilirlik, sağlık ve sürdürülebilirlik gibi konuların yer aldığı uygulama planında şu hedeflere değinilmiştir (Akgül, 2010: Birleşmiş Milletler, t.y.-c):

- 2015 yılına kadar günlük 1 doların altında geliri olan, açlık çeken insanların ve güvenli temiz suya erişimi olmayan insanların oranını yarıya düşürmek,

- Kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımını sağlamak, cinsiyet eşitliğini tüm politikalara entegre etmek, kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak,

- Yerel halkların ekonomik faaliyetlere erişimini artırmak ve istihdam olanaklarını genişletmek için eğitim, teknik yardım ve kredi imkanları sağlamak,

- Herkes için temel sağlık hizmetleri sunmak ve çevresel sağlık tehditlerini azaltmak; gelişmekte olan ülkelere mali kaynak, teknik yardım ve bilgi transferi sağlamak,

- Her yerdeki çocukların hem erkek hem kız, ilköğretimi tamamlayabilmelerini ve tüm eğitim seviyelerine eşit erişimlerini sağlamak,

- Kırsal altyapıyı geliştirmek, ekonomiyi çeşitlendirmek, ulaşımı ve pazara erişimi iyileştirmek; sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmayı desteklemek,
- Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi'ni küresel bir çevre hareketi haline getirmek ve çölleşmeyi durdurmak için kapsamlı ve etkili çözümler geliştirmek,
- Uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde hava kirliliğini önemli ölçüde azaltmak için iş birliğini ve koordinasyonu güçlendirmek,
- Tüm ülkelerin yararına olacak şekilde adil, şeffaf ve kapsayıcı bir küresel ticaret ve finans sistemi oluşturmak,
- Tüm paydaşların aktif katılımını teşvik eden ve her düzeyde kapsayıcı bir ortaklık anlayışı ile iyi yönetişimi geliştirmek, adil, şeffaf, hesap verebilir ve kalkınmış bir toplum inşa etmek için esastır.

Kopenhag Mutabakatı (2009)

Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girişiyle birlikte Kyoto sonrası sürece dair tartışmalar da başlamış, özellikle ABD'nin anlaşmadan çekilmesi, Türkiye'nin özel durumu nedeniyle taahhütte bulunmaması, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin indirim yükümlülüğünün olmaması gibi nedenlerle birlikte yeni, daha bağlayıcı ve kapsayıcı bir anlaşma fikri de oluşmaya başlamıştır (Alaztuğ, 2021).

2009 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen konferansta esas olarak Kyoto Protokolü'nün ilk taahhüt dönemi sonrası uygulanacak politikaları belirlemek için toplanılmış, bununla birlikte görüşmelerde bir başarı sağlanamamıştır (Engin, 2010). Devam eden görüşmelerde geniş kapsamlı bir uzlaşya varılamamış, bunun yerine ABD, Hindistan, Çin, Güney Kore'nin de içinde bulunduğu 30 ülke tarafından yasal bağlayıcılıktan yoksun bir mutabakat metni oluşturulmuştur (Bodansky, 2010; Şahin, 2016).

Oluşturulan mutabakat metni konferanstan beklentilerle örtüşmekten uzak kalmıştır. Mutabakat metninde belli bir politik irade ortaya koyularak, küresel sıcaklık artışının 2°C'nin altında tutulması hedeflenmiştir. Ne var ki bu hedef için uluslararası bir konsensus sağlanamamış, ülkeler kalkınma hedefleri ve iklim değişikliklerinden etkilenme durumlarına göre farklı tutumlar içerisinde olmuştur. Bunun yanında hedeflerin gerçekleştirilmesi için herhangi bir bağlayıcı ve somut yol haritası ortaya konmamıştır (Baykan, 2009).

Kyoto Protokolü yukarıda bahsedilen eksikliklere rağmen küresel çevre sorunları ve sürdürülebilirlik açısından önemli birtakım faydalar sağlamıştır. Bunlar arasında; sınırlı da olsa karbon salınımlarının düşürülmesine yönelik hedefler getirmesi, devletleri çevreyi korumak adına farklı uygulamalar geliştirmeye yöneltmesi ve çevre sorunlarının ancak uluslararası bütüncül bir uzlaşma ortamında çözülebileceğine ilişkin farkındalık getirmesi gösterilebilir (Kaya, 2020; Sayman, 2015).

Paris İklim Anlaşması (2015)

Kyoto Protokolü gerek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları gerekse bağlayıcılıkla ilgili problemler nedeniyle arzu edilen sonuçlara ulaşamamış, 2009 yılında Kopenhag'da başlayan yeni anlaşma arayışları, Kyoto Protokolü'nün 2020 yılında sona erecek olması ile hızlanmış ve sonucunda Paris İklim Anlaşması'na giden yolu açmıştır (Genç, 2021; Karakaya, 2016).

Kopenhag Mutabakatı sonrası ilk gelişme 2010 yılında Meksika'nın Cancun şehrinde yapılan 16. Taraflar Konferansı'nda gerçekleşmiştir. Bu konferansta yaşanan en önemli gelişme Yeşil İklim Fonu'nun oluşturulmasına karar verilmesidir. Sözü edilen bu fon ile gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere her yıl 100 milyar dolar tutarında finansal destek sağlaması öngörülmüştür (Kıvılcım, 2013). Bunun yanında sıcaklık artışının 2°C ile sınırlanması hedefi tekrar edilmiş ve ülkelerin emisyon ölçümlerine ve bunu raporlamalarına ilişkin şeffaflığı arttıracak kararlar da mutabakat metninde yer almıştır (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılında Güney Afrika'nın Durban şehrinde gerçekleştirilen 17. Taraflar Konferansı'nda Kyoto sonrası 2020 yılında yürürlüğe girecek yeni bir anlaşma için çalışma grubu oluşturulmasına karar verilmiştir (Kıvılcım, 2013). Durban'dan sonra sırasıyla Doha, Varşova ve Lima konferanslarında da Kyoto'dan sonra yürürlüğe girecek yeni anlaşmaya yönelik müzakere ve hazırlıklar devam etmiş ve somut bir çıktı ortaya konulamamıştır (Downie, 2015; Sağsen, 2017).

2020 yılında sona erecek olan Kyoto Protokolü'nden sonraki dönemi kapsayan Paris İklim Anlaşması yıllar süren tartışma ve müzakereler sonunda Paris'te gerçekleştirilen 21. Taraflar Konferansı'nda imzalanmıştır (Savaşan, 2018). Oybirliği ile kabul edilen anlaşma sera gazı emisyonlarının azaltılması ve küresel ısınmanın 2°C hatta mümkünse 1,5°C'nin altında tutulmasını hedeflemekte, ülkelerin sera gazı emisyonlarına ilişkin plan ve stratejiler geliştirerek bunları sunmasını gerektirmektedir (Clemençon, 2016). Bunun yanında anlaşmada gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere her yıl 100 milyar dolar tutarında finansman sağlamasını ve çevre dostu teknolojilerin yaygınlaşması için teknoloji transferinin kolaylaştırılmasını öngörmektedir (Guttmann, 2018; Keohane ve Oppenheimer, 2016).

Paris İklim Anlaşması'nın öne çıkan özellikleri şu şekildedir (Bodansky, 2016):

- Yasal yaptırımlar içermese de uluslararası hukuk bağlamında resmi bir belge niteliği taşır.
- Gelişmekte olan ülkeleri de sera gazı emisyonlarını düşürme hedeflerine dahil ederek Kyoto Protokolü'nden daha kapsamlı bir küresel çerçeveye sunar.

- Tüm ülkeler için temel yükümlülükleri belirlerken, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve Kyoto Protokolü'ndeki katı ve sabit ayrımlar yerine, her ülkenin özel koşullarına ve kapasitesine göre uyarlanabilen esnek bir yaklaşım benimser.
- Kopenhag Anlaşması'nın aksine, sadece 2020'ye kadar olan kısa vadeli taahhütler yerine, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir yapı oluşturur.
- Bu uzun vadeli yapı, her beş yılda bir tarafların kolektif ilerlemesini gözden geçirmek ve gelecek beş yıllık dönem için emisyon azaltım planlarını güncellemek üzere düzenli toplantılar yapılmasını öngörür.
- Zamanla daha katı ve kapsamlı eylemler gerçekleştirme beklentisini teşvik eder.
- Gelişmiş bir şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizması kurar.
- Evrensel veya en azından evrensele yakın bir katılımı yansıtır.

Paris İklim Anlaşması Sonrası

2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması sonrası ilk toplantı 2016 yılında Fas'ın Marakeş şehrinde düzenlenmiştir. Toplantıda Paris Anlaşması'nın uygulamaya yönelik detayları ve teknik konular müzakere edilmiştir (Maljean Dubois, 2020). Toplantıda yenilenebilir enerjinin payının artırılması ve öngörülen sıcaklık hedefine uyumlu politikalar üretme konuları görüşülmüş, bunun yanında yeni ABD başkanı Trump'ın anlaşmaya yönelik olumsuz ifadeleri de tartışma yaratmıştır (Ağaçayak vd., 2017; Öztürk ve Öztürk, 2019). Oluşturulan Marakeş Bildirgesi içeriğinde, güçlü bir siyasi taahhüt, iklim değişikliğine karşı kırılğan ülkelerle dayanışma, bu ülkelerin iklim değişikliğine uyum sağlaması için destek, mali ve teknoloji yardımı, iklim değişikliğiyle mücadelede insan hakları ve cinsiyet eşitliği vurguları öne çıkmaktadır (Ghezloun vd., 2017; Tonguç, 2018).

23. Taraflar Konferansı 2017 yılında Almanya'nın Bonn şehrinde düzenlenmiştir. Konferans ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilmesine yönelik tartışmaların gölgesinde gerçekleşmiş, ABD başkanı Trump'ın Paris Anlaşması'na karşı olumsuz tutumu devam etmiştir (Reuters, 2017). Konferansta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan görüş farklılıkları da dikkat çekicidir. Öyle ki Birleşmiş Milletler iklim şefi Simon Stiell konferans sırasında iklim değişikliğinin bir güney-kuzey sorunu olmadığını ifade etmiştir. Gelişmiş ülkeler sıcaklık ve emisyon hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için hızlandırılmış bir takvim oluşturulması ve fosil yakıtların sınırlandırılması konusunda görüş belirtmiş, gelişmekte olan ülkeler ise alınacak önlemlerin ekonomik anlamda yaratacağı kayıplara ve gelişmiş ülkelerin iklim değişikliği konusundaki tarihsel sorumluluğuna vurgu yaparak daha fazla mali destek ve esneklik talep etmiştir (France24, 2023).

2018 yılında Polonya'nın Katoviçe şehrinde gerçekleştirilen 24. Taraflar Konferansı da Paris Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik uygulamaları hayata geçirme hedefiyle toplanmıştır. Toplantıda küresel ısınmanın 2°C altında tutulmasına yönelik hedef yinelenmiş, karbon emisyonunu ve fosil yakıtların kullanımını azaltacak uygulamalar tartışılmıştır (Euronews, 2018). Bunun yanında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları devam etmiş, ülkeler arasında tam bir uzlaşa sağlanamamıştır (Sharma vd., 2019).

2019 yılında İspanya'nın Madrid şehrinde düzenlenen 25. Taraflar Konferansı'nda karbon emisyonlarını sınırlandıracak yeni planlar görüşülmüş, sıcaklık hedefi ve gelişmekte olan ülkelere yönelik mali destek vurgusu tekrar edilmiş, küresel karbon pazarına yönelik bir anlaşma ise sağlanamamıştır (Sadioğlu ve Ağralan, 2020).

2021 yılında İskoçya'nın Glasgow şehrinde düzenlenen 26. Taraflar Konferansı özellikle aşamalı olarak kömür kullanımının azaltılması planıyla öne çıkmıştır. Daha önce "Kömür kullanımının aşamalı olarak sonlandırılması" olarak planlanan bu madde Hindistan'ın itirazı neticesinde "Kömür kullanımının aşamalı olarak azaltılması" şeklinde revize edilmiştir (BBC Türkçe, 2021).

27. Taraflar Konferansı 2022 yılında Mısır'ın Sharm El Şeyh şehrinde yapılmıştır. Konferansın öne çıkan gelişmesi Kayıp ve Zarar Fonu'nun kurulmuş olmasıdır. Bu sayede iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden zarar gören gelişmekte olan ülkelere maddi yardım yapılması öngörülmüştür (BBC Türkçe, 2023).

28. Taraflar Konferansı 2023 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai şehrinde gerçekleştirilmiştir. En büyük petrol üreticilerinden biri olan Birleşik Arap Emirlikleri'nde gerçekleştirilen konferansın en önemli başlığı fosil yakıtlar olmuştur. Konferansta fosil yakıtlardan uzaklaşmanın gerekli olduğu konusunda mutabık kalınmış, bunun "adil, düzenli ve eşitlikçi bir şekilde" gerçekleştirilmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Her ne kadar gelişmiş ülkeler ve küresel ısınmaya karşı kırılğan ülkeler tarafından aksi bir beklenti olsa da fosil yakıtların kullanımının azaltılması konusunda herhangi bir takvim veya ülkeleri bunu gerçekleştirmeye zorlayıcı ifadeler konferans metninde yer almamıştır (Reuters, 2023).

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi verilerden anlamlı çıkarımlar yapmak için incelenen metinlerin, belgelerin, dokümanların içeriğinin belirli kurallar dahilinde analiz edilmesine dayanmaktadır. İçerik analizi yöntemi, toplumsal gerçekliğin doğasını belirleyip analiz etmek açısından oldukça uygundur. Çünkü içerik analizinde amaç, ilk bakışta hemen fark edilen ve kolayca algılanabilen unsurlara ulaşmak yerine, yüzeyin altında kalan ve doğrudan görünmeyen öğeleri ortaya çıkarmaktır (Metin ve Önal 2022).

Bu çalışmada anlaşmanın odak noktalarını ve temalarını belirleyebilmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda ilgili kelimelerin ve kavramların tekrar sayıları belirlenmiş, verileri daha anlaşılır halde sunabilmek için kelime bulutu tekniğinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Paris Anlaşması'nın İçerik Analizi

Bu bölümde Paris Anlaşması nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonuçlarını daha sistematik ve anlaşılır biçimde sunabilmek adına öncelikle anlaşmanın genel analizi yapılmış, daha sonra ise anlaşma maddeleri daha detaylı olarak analiz edilmiştir.

Genel Analiz

Paris Anlaşması'nın metni üzerinde yapılan içerik analizine göre en çok tekrar eden kelimeler şunlardır:

Tablo 1. Paris Anlaşması'nda Yer alan Kelimelerin Tekrar Sayıları

Kelime	Tekrar Sayısı
Ulusal	49
Gelişmekte	44
Uyum	44
İklim	38
Azaltım	22
Küresel	21
Teşvik	21
Teknoloji	20
Sürdürülebilir	17
Bilgi	14
Ekonomik	14
Kapasite	14
Uluslararası	13

kez, “katılım/katılımcı” kavramı 9 kez, “sorumluluk” kavramı 7 kez geçerken “güç” kavramı ise metinde yer almamaktadır.

Maddelerin Analizi

Anlaşma ön sözünde; hassas ve gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaç ve koşullarının kabul edildiği, en az gelişmiş ülkelerin finansman ve teknoloji transferi ihtiyaçlarının göz önünde tutulduğu, iklim adaletinin önemine dikkat çekildiği, cinsiyet eşitliği ve göçmenler, yerel topluluklar, çocuklar, engelliler ve dezavantajlı grupların haklarının gözetildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte anlaşma maddeleri detaylı olarak incelendiğinde anlaşma metni içerisindeki eksiklikler daha net görülebilmektedir:

Anlaşmanın 2 maddesinde küresel ortalama sıcaklıktaki artışı sanayileşme öncesindeki seviyeye göre 2°C'nin oldukça altında tutmak, iklim değişikliklerine uyumu artırmak gibi hedefler yer almaktadır. Bunun ülkelerin farklı koşul ve kabiliyetlerine dayalı olarak ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi çerçevesinde uygulanacağı belirtilmektedir. Belirlenen bu çerçeveye rağmen bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde çevresel adaletin nasıl ve ne oranda sağlanacağı ucu açık bir soru olarak kalmaya devam etmektedir. Hedefleri gerçekleştirmek adına uygulanacak tedbirlerin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına olan etkisi de tartışma yaratacak konular arasındadır. Gelişmiş ülkelerin çevre kirliliği konusunda tarihsel sorumlulukları da göz önüne alındığında ilkesel çerçeve düzeyinde kalan ve adil ve somut yükümlülükler olmadan yapılan bir uzlaşımın hedeflerin gerçekleştirilmesi adına ülkeleri ne derece teşvik ettiği soru işareti yaratmaktadır.

Anlaşmanın 4. maddesinin 4. ve 5. paragraflarında ise şu ifadeler yer almaktadır:

“Anlaşmaya taraf olan gelişmiş ülkeler, ekonomi genelinde mutlak emisyon azaltım hedefleri belirleyerek liderlik etmeyi sürdürmelidir. Gelişmekte olan taraf ülkeler, azaltım çabalarını geliştirmeye devam etmelidir; bu ülkeler, farklı ulusal koşullar ışığında, ekonomi genelinde emisyon azaltım ya da sınırlama hedeflerine doğru ilerleme konusunda teşvik edilmektedir. Gelişmekte olan taraf ülkelerin, destekler sayesinde eylemleri için daha iddialı hedefler belirleyebilecek olması göz önünde bulundurularak, 9, 10 ve 11. maddeler uyarınca bu maddenin uygulanması için gelişmekte olan taraf ülkelere destek sağlanır.” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016).

Söz konusu madde ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi uyarınca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir ayrım yapmaktadır. Bununla birlikte kullanılan “iddialı hedefler” ifadesi gelişmiş ülkelerin sorumluluğunu somutluk ve bağlayıcılıktan yoksun şekilde ele almaktadır. Benzer şekilde gelişmekte olan ülkelere yapılacak destekler de somut şekilde belirlenmemiştir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerin hedefleri gerçekleştirebilmek adına gelişmiş ülkelere bağımlı bir yapı içerisinde bulunması güç ilişkileri açısından asimetric bir durum yaratmaktadır.

Anlaşmanın 5. maddesinde ise ormanların korunması ve güçlendirilmesi konusunda uygulanacak politika ve uygulamalara ilişkin şu ifadeler yer almaktadır:

“Taraflar, ormansızlaşmadan ve ormanların bozulmasından kaynaklanan emisyonların azaltılmasına, korumanın rolüne, ormanların sürdürülebilir yönetimine ve gelişmekte olan ülkelerdeki orman karbon stoklarının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere ilişkin politika yaklaşımları ve olumlu teşvikler ile; ormanların bütüncül ve sürdürülebilir yönetimi için ortak azaltım ve uyum yaklaşımları gibi alternatif politika yaklaşımları için sözleşme kapsamında kabul edilmiş ilgili ilke ve kararlarla belirlendiği üzere, sonuç temelli ödemeler dahil olmak üzere, mevcut çerçeveyi uygulamaya ve desteklemeye yönelik adımlar atmaya teşvik edilir; bu doğrultuda, bu tür yaklaşımların karbon dışı faydalarının da teşvik edilmesinin önemi dikkate alınır” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016)

Maddede orman varlığının güçlendirilmesi ile ilgili uygulamaların daha çok gelişmekte olan ülkelerin sorumluluğuna bırakıldığı görülmektedir. Yeterli finansman destek alınamaması durumunda gelişmekte olan ülkelerin bu sorumluluklarını ne ölçüde karşılayabileceği tartışmalıdır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin finansman desteği ile sorumluluklarını gelişmekte olan ülkelere devretmeleri de olası sonuçlardan biri olarak görünmektedir. Bunlar yanında söz konusu uygulamaların yerel halklar üzerindeki etkisi de değerlendirilmesi gereken bir durum olarak göze çarpmaktadır.

Anlaşmanın 6. maddesinde ise emisyon hedeflerinin gerçekleştirilmesi adına gönüllülük esasına dayalı piyasa mekanizmaları teşvik edilmektedir. Bu durum gelişmiş ülkeler adına bir avantaj yaratmakta ve sorumlulukları “satın alma” yoluyla devredebilmelerine olanak sağlamaktadır. Söz konusu piyasa mekanizmalarının çevrenin korunması adına etkinliği ve bu yönde uygulamaların yerel toplulukların hakları ve çevresel adalet üzerindeki etkisi de sorgulanması gereken bir durumdur.

Anlaşmanın 7. maddesinde iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınmaya uyum konusu ele alınmaktadır. Maddenin 5. Paragrafında şu ifadeler yer almaktadır:

“Taraflar, uygun olan şekilde, uyum konusunu ilgili sosyo-ekonomik politikalar ile çevre politikaları ve eylemlerine entegre etmek amacıyla, hassas grupları, toplulukları ve ekosistemleri göz önünde bulundurarak uyum eyleminin ülkeye özel, toplumsal cinsiyete duyarlı, katılımcı ve tamamen şeffaf bir yaklaşım takip etmesi, mevcut en iyi bilim ve uygun durumlarda geleneksel bilgiye, yerli halkın bilgisine ve yerel bilgi sistemlerine dayanması gerektiğini kabul eder” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016)

Maddede yer alan ülkeye özgü, hassas gruplara ve toplumsal cinsiyete duyarlı uygulamalar bunu sağlayacak somut mekanizmalar ve stratejiler oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Somut mekanizma ve stratejiler hayata geçirmeden bu hedeflerin söylemsel düzeyde kalacağı açıktır. Maddede Cancun Uyum Çerçevesi dikkate alınarak uyum

konusundaki eylemleri ve kurumsal düzenlemeleri güçlendirecek adımlardan söz edilmesine karşın somut mekanizmalar oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Anlaşmanın 9. maddesinde ise emisyon azaltımları ve uyum konusunda gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere finansman desteğinde bulunacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte bu yükümlülük gönüllülük esasına göre düzenlenmiştir. Somut sorumluluklar taşımayan gönüllülük esasına dayalı bir finansal destek mekanizmasının etkinliği kısıtlı olacaktır. Bu somut olmayan gönüllü yükümlülüklerin geliştirmekte olan ülkelerin iç ve dış politikalarında yaşanabilecek değişimlere karşı hassas olduğu da görülmektedir.

Anlaşmanın 10. maddesinde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerle teknoloji transferi ve teknoloji geliştirme konusunda iş birliği yapmasını öngörmektedir. Bununla birlikte ön görülen teknoloji transferi konusunda bağlayıcı bir yapı bulunmamaktadır. Patent ve fikri mülkiyet haklarının bu durum önünde kısıtlamalar yaratması da olası bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak teknoloji transferi ve teknoloji geliştirme uygulamalarının yerel topluluklar ve yerel bilgi üzerinde dışlayıcı bir etki yaratma tehlikesi de üzerinde durulması gereken bir konudur. Söz konusu bu kısıtlamalar geliştirmekte olan ülkelerin hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Anlaşmanın 11. maddesinde en az gelişmiş ülkeler ve geliştirmekte olan ülkelerin uyum ve azaltım eylemlerinin uygulanması konusundaki kapasitelerinin artırılması üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte bu ülkelerin kapasitelerini geliştirmeleri gelişmiş ülkelerin finansman ve teknoloji transferi gibi destekleri ile mümkün görünmektedir. Bu durum geliştirmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkelere bağımlı kılmakta, alınacak karar ve uygulamalarda gelişmiş ülkelerin tercihlerinin ön planda olmasına olanak sağlamaktadır. Karar alma ve bunları uygulamada gelişmiş ülkelerin söz sahibi olması güç ilişkileri ve eşitlik anlamında asimetrik ve problemlili bir yapının oluşmasına neden olmaktadır.

Anlaşmanın 12. maddesinde ise “Taraflar, uygun şekilde, iklim değişikliği eğitimi, kamu farkındalığı, kamu katılımı ve kamunun bilgiye erişimini güçlendirmeye yönelik tedbirler alma konusunda iş birliği yapar ve bu anlaşma kapsamındaki güçlendirme eylemleri için bu adımların önemini kabul eder” ifadesi yer almaktadır” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016). Bilgiye ulaşma ve bilgi üretimi konusunda gelişmiş ülkeler lehine olan farklılık gelişmiş ülkelerin bu süreçleri kontrolleri altında tutmasına, geliştirmekte olan ülkelerdeki yerel bilgilerin ve yerel sorunlarının göz ardı edilmesine yol açabilme potansiyeli taşımaktadır. Yerel toplulukların geleneksel bilgilerinin sürece nasıl dahil edileceği ve yerel sorunların bilgi üretme süreçlerinde nasıl göz önde tutulacağı ucu açık kalan bir durum olarak göze çarpmaktadır.

Anlaşmanın 13. maddesinde tarafların ulusal katkılarının raporlanması ve izlenmesi açısından bir şeffaflık çerçevesi sunmaktadır. Maddenin 3. paragrafında şu ifadeler yer almaktadır:

“Şeffaflık çerçevesi, gelişmekte olan taraf ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletlerin özel durumlarını göz önünde bulundurarak, sözleşme kapsamındaki şeffaflık düzenlemelerini temel alır, bunları geliştirir ve kolaylaştırıcı, ulusal egemenliğe saygılı, müdahaleci olmayan, cezaya dayanmayan bir şekilde uygulanır ve taraflar üzerine gereksiz yük getirmekten kaçınır” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016). Bununla birlikte ortaya konulan şeffaflık ilkesi taraf ülkeler arasındaki bilgi üretimine ilişkin farklılıklardan etkilenebilme potansiyeli taşımaktadır. Söz konusu bilgilerin üretimi için teknik ve teknolojik anlamda yetersiz olan ülkelerin bu sürece katılmaları önünde zorluklar bulunmaktadır. Yerel bilgilere atıf da madde içerisinde bulunmamaktadır. Her ne kadar gelişmekte olan ülkelerin koşullarının dikkate alındığı belirtilse de bu durumun gelişmiş ülkelerin kullanacağı bir baskı aracına dönüşebileceği görülmektedir.

Bilgi üretimi ve paylaşımına ilişkin bir diğer eksiklik de küresel ilerlemelere ayrılan 14. maddede yer almaktadır. Söz konusu madde içerisinde uzun vadeli hedeflere ulaşılması için kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmek üzere düzenli durum değerlendirmeleri yapılacağı ve bunun en iyi bilimsel bilgiler ışığında olacağı ifade edilmektedir. Bilgi üretimi konusunda dezavantajlı ülkelerin sürece hangi oranda dahil olacakları belirsiz bir durum olarak kalmaktadır. İlerlemeleri yeterince görünür kılamayan ülkeler üzerinde bunun baskı yaratan bir durum olacağı ön görülebilir.

Anlaşmanın 15. maddesinde ise uygunluk mekanizmasından söz edilmekte ve bunun için uzman bazlı bir komitenin oluşturulacağı ifade edilmektedir. Yine madde içerisinde mekanizmanın cezai olmayan şekilde işletileceği belirtilmektedir. Bağlayıcı yükümlülükler içermeyen bu durumun tarafları olumlu ilerlemeye teşvik gücü de zayıf kalacaktır. Bunun yanında taraf ülkelerin siyasi güçleri de mekanizmaya bağlı kalma iradelerini belirleyen etmenlerden biri olarak görülebilir.

Anlaşmanın 16. maddesi ise sözleşmenin en yüksek organı olan Taraflar Konferansı'nın işleyişi üzerinedir. Madde içerisinde Taraflar Konferansı'nda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eşit temsil kabiliyetlerine sahip olup olmadıkları ve güç ilişkilerinin konferansta alınan kararlar üzerindeki etkisinin ne oranda olduğu soruları cevapsız kalmaktadır. Bununla birlikte maddenin 8. paragrafında “Hükümet dışı tüm kurum ve kuruluşlar, mevcut tarafların en az üçte birinin reddi bulunmaması kaydı ile bu sıfatla kabul edilebilirler” ifadesi yer almaktadır” (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016). Her ne kadar hükümet dışı aktörlerin temsil olanağı bulması olumlu bir durum olsa da bunun geniş bir tabana yayılmış olması da benzer öneme sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerdeki sivil toplum örgütlerinin sahip olduğu finansman ve siyasi engeller başta olmak üzere dezavantajlar hükümet dışı aktörlerin çoğunun gelişmiş ülkelere olması sonucunu doğurmaktadır. Maddede yerel toplulukların nasıl temsil edileceği de belirsiz kalmaktadır. Bu durum küresel kararların alındığı ve küresel iş birliği gerektiren bir toplantıda temsiliyet sorunu yaratmaktadır.

Özetlemek gerekirse Paris Anlaşması, küresel iklim mücadelesinde iş birliği ve sürdürülebilirliği ön plana çıkarmayı amaçlayan kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, politik ekoloji perspektifinden incelendiğinde, güç ve siyasi çıkarlar, eşitsizlik ve temsiliyet ile söylem ve bilgi üretimi temaları bağlamında anlaşmanın temel eksiklikleri dikkat çekmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin tarihsel sorumluluğuna dair bağlayıcı kararların eksikliği, gelişmekte olan ülkeler için belirsiz ve bağımlı bir yapı ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yerel toplulukların, hassas grupların ve geleneksel bilgi sistemlerinin süreçlere dahil edilmesinde somut mekanizmaların eksikliği, temsiliyet ve eşitlik sorunlarına yol açmaktadır.

Şeffaflık ve bilgi paylaşımına dair maddelerde gelişmekte olan ülkelerin dezavantajlı konumu ve bu süreçlere erişimde karşılaştıkları zorluklar, bilgi üretimindeki güç dengesizliklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, piyasa mekanizmaları gibi gönüllülüğe dayalı yaklaşımlar, çevresel adaletin sağlanmasından daha çok gelişmiş ülkelerin ekonomik çıkarlarını koruma potansiyeli taşımaktadır. Sonuç olarak, Paris Anlaşması'nın sunduğu çerçeve küresel iş birliğini teşvik etmekle birlikte, politik ekoloji açısından değerlendirildiğinde daha adil, bağlayıcı ve kapsayıcı mekanizmalara ihtiyaç duymaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi, yalnızca iklim hedeflerinin gerçekleştirilmesini hızlandırmakla kalmayacak, aynı zamanda iklim adaleti temelinde daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli zeminleri oluşturacaktır.

Çevrenin Korumasına Yönelik Uluslararası Gelişmelerin Politik Ekoloji Perspektifinden Değerlendirmesi

Çevre sorunlarının küresel bir nitelik taşıması bu sorunların çözümü için küresel iş birliğini gerektirmektedir. Bu iş birliğini sağlamak da uluslararası girişimlerden olumlu sonuç almakla mümkün olmaktadır. Bu girişimlerin eleştirel olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gelecekteki girişimlerin çevrenin korunması adına daha etkili olabilmesine olanak sağlayacaktır.

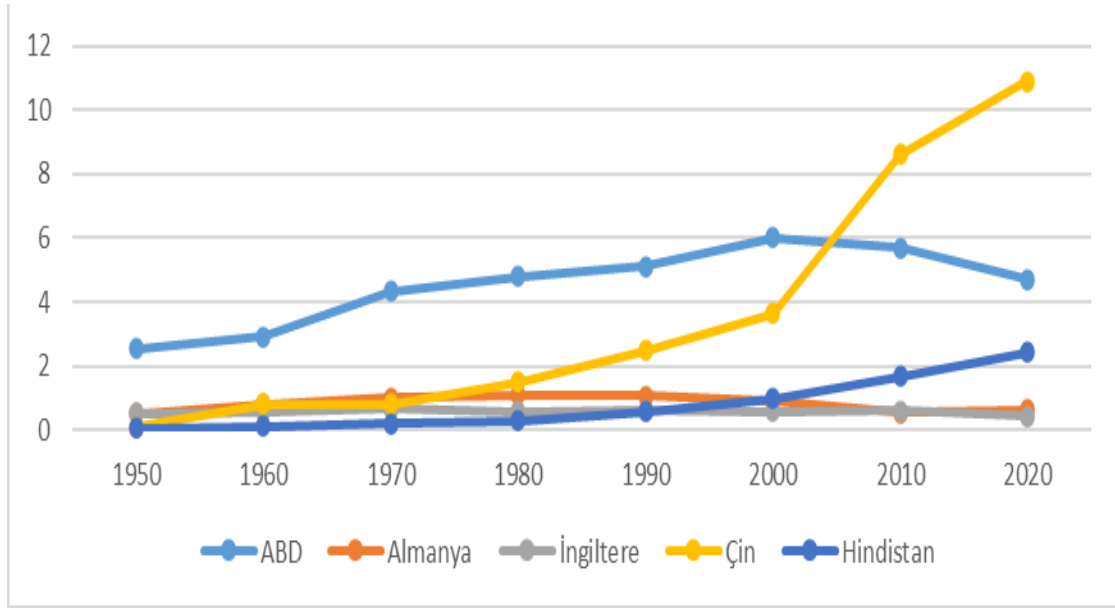
Politik ekoloji çevresel sorunları sadece teknik bir konu olarak görmemekte, bu sorunların arkasında yatan siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları da incelemektedir. Bu bağlamda günümüze kadar çevrenin korunmasına yönelik uluslararası girişimler incelendiğinde bir takım benzer noktalardan ve eksikliklerden söz edilebilir. Bu bölümde söz konusu uluslararası girişimler politik ekoloji perspektifinden güç ve siyasi çıkarlar, eşitsizlik ve temsiliyet, söylem ve bilgi üretimi başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Güç ve Siyasi Çıkarlar

Çevrenin korunmasının ancak uluslararası iş birliğine dayandığı genel kabul gören bir fikirdir (Beyerlin ve Marauhn, 2011; Keleş, 2023). Bununla birlikte bu alanda gerçekleştirilen girişimler ülkelerin siyasi ve ekonomik çıkarları etrafında şekillenmiştir (Sprinz ve Vaahtoranta, 1994). Gelişmekte olan ülkeler ekonomik gelişimlerini devam ettirebilmek için kendilerini kısıtlayıcı kararlara mesafeli yaklaşırken, gelişmiş ülkeler ise

çevresel kaynakların kullanımı ve kirliliği konusundaki tarihsel sorumluluklarını görmezden gelme eğilimi içerisinde olmuşlardır (Grupta, 2014; Najam, 2005). Şekil 2.'de de görüldüğü gibi Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler emisyon miktarlarında gelişmiş ülkeleri yakalamış ve geçmiştir (Our World in Data, t.y.). Bununla birlikte salt emisyon miktarları üzerinden değerlendirme yapmak yerine ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerini ve tarihsel olarak çevresel kaynakları kullanım durumlarını da göz önünde tutmak gerekmektedir.

Şekil 2. Bazı Ülkelerin Yıllık CO₂ Emisyon Miktarları (Milyar Ton)

Kaynak: ourworldindata, t.y.

Yapılan müzakerelerde gelişmekte olan ülkelere mali destek ve teknoloji transferi gibi kararlar alınmasına rağmen bu kararların uygulamaya geçirilmesi ve etkinliğine yönelik sorunlar devam etmektedir (Kalinowski, 2024). Çevrenin korunması konusunda adil, etkili ve kalıcı kararlar alabilmek için ülkeler arasındaki bu farklılıkları dikkate almak gerekmektedir (Romppanen ve Huhta, 2023). Böylelikle çevre ve kalkınma arasındaki denge daha sağlıklı bir biçimde kurulabilir.

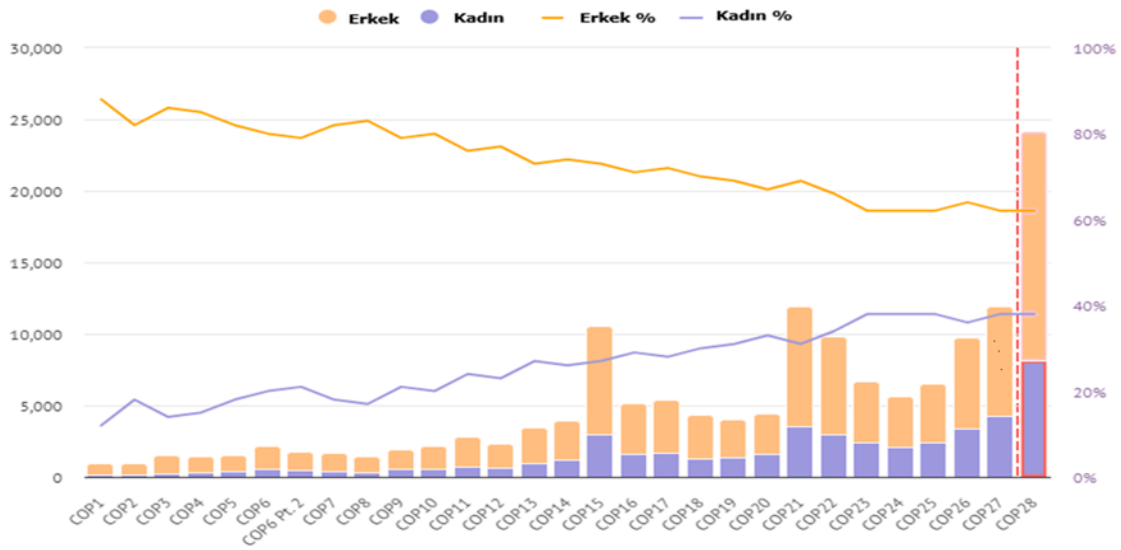
Ülkelerin gerçekleştirilen bu uluslararası girişimlerde oynadıkları rol ve etki gücü de farklılık göstermektedir. Siyasi ve ekonomik gücü yüksek ülkeler müzakerelerde daha fazla söz sahibi olmakta, alınan kararların kendi çıkarları yönünde olmasını sağlamaya çalışmaktayken, siyasi ve ekonomik kapasiteleri düşük, küçük ülkelerin ise bu girişimlere katılımları ve etkileri sınırlı kalmaktadır (Aydın Dikmen, 2020; Cipler vd., 2015; Weiler, 2012). Çevresel konulara yönelik alınacak kararların daha adil ve eşitlikçi olması için tüm ülkelerin bu girişimlere katılımının sağlanması ve taleplerinin göz önünde tutulması gerekmektedir.

Çevre kirliliği yapısı gereği küresel bir sorundur (Ramanathan ve Feng, 2009). Bununla birlikte yaşanan çevresel kirlilik ve küresel ısınmadan her ülke eşit derecede etkilenmemektedir (Özerdem ve Barlas, 2021; Şıvgın ve Afacan, 2020). Ayrıca ülkelerin ekonomik, teknolojik ve sosyal yapılarındaki farklılıklar bu sorunlarla başa çıkabilme kabiliyetlerini etkilemektedir. Bu farklılıklar Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin ilkelerinden biri olan "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesinin de özünü oluşturmaktadır (Pınarcıoğlu; 2018; Zhang ve Qi, 2014). Bu durum ülkelerin çevresel sorunlara ilişkin uluslararası girişimlerde farklı tutumlara sahip olmaları sonucunu doğurmaktadır (Alada vd., 1993; Kılıç, 2001; Özmehmet, 2008). Çevresel kirlilik ve iklim değişikliğinden en fazla etkilenen kırılgan ülkeler bir an önce somut adımlar atılması görüşünü taşıırken, görece bu sorunlardan daha az etkilenen ülkeler ekonomik kalkınmalarını yavaşlatacak tedbirler konusunda isteksiz davranmaktadır (Baykan, 2009).

Eşitsizlik ve Temsilîyet

Çevreye yönelik uluslararası girişimler öncelikle sınırlı sayıda ülkenin hükümet görevlilerinin katılımıyla başlamış, daha sonra sivil toplum örgütleri gibi hükümet dışı organizasyonların da müzakerelere katılımı sağlanmıştır (Sönmezoğlu ve Bayır, 2012). Bu sayede çevreye yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanmasında toplumun farklı aktörlerinin de katılımı sağlanmıştır. Bununla birlikte bu katılım ülkeler arasında homojen bir dağılım göstermemektedir Gerçekleştirilen Taraflar Arası Konferanslara katılan delege sayıları ülkelere ve cinsiyetlere göre belirgin farklılıklar göstermektedir (Carbon Brief, t.y.). Gelişmiş ülkelerde daha fazla sayıda, daha organize ve güçlü sivil toplum örgütleri bulunurken gelişmekte olan ülkelerdeki sivil toplum örgütleri sayı ve sahip olunan imkanlar açısından daha kısıtlıdır (Ateş ve Uysal, 2006). Bunun yanında bazı ülkelerde sivil toplum örgütlerinin siyasi birtakım kısıtlamalara sahip olduğu da görülmektedir (Şahin ve Yıldız, 2009). Bu durumun alınan kararlarda bir temsiliyet eksikliği yarattığı öne sürülebilir. Özellikle ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda dezavantajlı grupların yapılan müzakerelerde yerelden uluslararası ölçeğe kadar söz sahibi olması bu anlamda önem arz etmektedir.

Şekil 3. Taraflar Arası Konferanslara Katılan Delegelerin Cinsiyet Durumları

Kaynak: Carbon Brief, t.y.

Temsile yönelik bir diğer konu ise azınlık grupların ve kadınların çevreye yönelik karar ve uygulamalara katılımının sağlanmasıdır. Şekil 3.'te de görüldüğü gibi yapılan Taraflar Arası Görüşmelere katılan delegelerin cinsiyet durumlarında belirgin bir farklılık olduğu ve son yıllarda bu farklılığın azalma eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır (Carbon Brief, t.y.). Çevre sorunlarının etkilerinin orantısız bir biçimde hissedilmesi özellikle azınlık ve dezavantajlı gruplara etkisi yönünden kendisini göstermektedir (Gray vd., 2010). Atık depolama alanları gibi çevreyi kirletici faaliyetlerin söz konusu dezavantajlı kesimlerin yaşadığı bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir (Güler ve Turan, 2020). Çevre kirliliğinden en fazla zararı gören bu grupların çevresel kararlarda yeterince söz sahibi olmamaları bu duruma tezat oluşturacaktır. Irk, renk, cinsiyet ve gelir durumu gözetilmeksizin toplumun tüm kesimlerinin çevreye yönelik karar alma ve uygulama süreçlerine katılmaları çevresel adaletin sağlanması açısından önemlidir (Kaya, 2017).

Söylem ve Bilgi Üretimi

Çevre ve çevre kirliliğine yönelik bilginin üretimi ve kullanılması farklı aktörlerin sahip olduğu siyasi ve ideolojik bakış açılarından etkilenmektedir (Youtie vd., 2017; Sanz-Menendez ve Cruz-Castro, 2019). Bu durum çevre konusunun uluslararası alanda müzakeresinde de kendini göstermektedir. Hükümet temsilcileri, sivil toplum örgütleri ve çokuluslu şirketler gibi aktörler üretilen bilgiyi kendi siyasi, ideolojik ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktadır (Gelbspan, 2005; Grasso, 2019; Reed vd., 2021). Öyle ki dönemin ABD başkanı Trump küresel ısınmayı "Çinliler tarafından uydurulan bir kandırmaca" olarak nitelendirmiş ve ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilmesini sağlamıştır (Buckley, 2016). Benzer şekilde fosil yakıtların üretimini yapan ülkeler ve şirketler bu yakıtların çevre sorunları ve küresel ısınmadaki

etkisini küçümseyen bilgilerin üretimini ve kullanımını gerçekleştirerek kendi çıkarını sağlamaya çalışmaktadır (Grasso, 2019; Reed vd., 2021)

Yine çevreye ilişkin sorunların sorumluluğu konusunda da bilgi ve söylem konusu dikkat çekmektedir. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelerin artan emisyon miktarları üzerinde durmakta, medya ve söylemler aracılığıyla bu ülkelerin çevre kirliliğindeki rolüne vurgu yapmaktadır (Roberts ve Parks, 2006). Söz konusu ülkeler çevresel kirlilik üzerindeki tarihsel sorumluluğunu çoğu kez görmezden gelmekte, diğer ülkelerin ekonomik ve teknolojik yeterliliklerini siyasi ve kültürel yapılarını göz ardı etmektedir (Baatz, 2013; Godard, 2012; Rocha vd., 2015; Wei vd., 2015). Bunun karşısında geliştirmekte olan ülkeler ise göz ardı edilen bu etmenlere vurgu yapmakta, alınan kısıtlayıcı kararların ülkelerinin kalkınmasını engelleyici bir amaç taşıdığı söylemleri üretmektedir (Kaplan, 1999).

Bilgiye ilişkin bir diğer konu ise geleneksel bilgi ve modern bilimsel bilgi arasındadır. Çevreye yönelik politika ve uygulamalar geliştirilirken özellikle yerel halkların geleneksel ekolojik bilgisi göz ardı edilmekte, bu bilgilere dayalı uygulamalar modern olmayan yöntemler olarak kabul edilmektedir (Adger vd., 2011; Hiwasaki vd., 2014). Uzun yıllar boyunca doğa ile uyumlu yaşamayı başaramamış yerel toplulukların ekolojik bilgileri ile modern bilim arasında bağ kurabilmek bu toplulukların geleneksel ve kültürel dokusunun korunmasını ve onların çevresel değişime uyum gösterebilmelerini sağlamak adına önem taşımaktadır (Berkes vd., 2000; Harvey, 2009).

Sonuç

Çevrenin korunmasına ilişkin uluslararası girişimler görece kısa bir geçmişe sahiptir. Geçen sürede önemli adımlar atılmış ve ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu ilerlemelerin devam etmesi, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için üzerinde durulması gereken bazı konular ve çözülmesi gereken sorunlar bulunmaktadır.

Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik uluslararası girişimler ve bu alandaki anlaşmalar incelendiğinde öne çıkan bazı ortak konular olduğu görülmektedir. Bu girişimlerin ortak amacı, çevresel kaynakların gelecek nesillerin de faydalanabileceği şekilde korunması sağlamak, çevresel kirliliğin önüne geçmek ve ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir bir biçimde gerçekleştirmektir.

Ülkelerin farklı ekonomik, siyasi ve sosyal yapıları, çevresel sorunlara yönelik yaklaşımlarını ve önceliklerini şekillendirmektedir. Gelişmiş ülkeler, çevrenin korunmasına daha fazla ağırlık verirken, geliştirmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmayı ön planda tutmaktadır. Bu durum, uluslararası müzakerelerde ülkeler arasında görüş ayrılıklarına yol açmakta ve ortak adımların atılmasını zorlaştırmaktadır.

Güç ilişkileri de uluslararası müzakerelerde belirleyici bir rol oynamaktadır. Siyasi ve ekonomik gücü yüksek olan ülkeler, alınan kararlarda daha fazla söz sahibi olmakta ve

kendi çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Buna karşılık, daha az güçlü ülkelerin talepleri göz ardı edilebilmektedir. Bu durum, adil ve etkili kararların alınmasını engellemektedir.

Sivil toplum örgütlerinin ve dezavantajlı grupların yetersiz ve homojen olmayan katılımı uluslararası müzakerelerde temsiliyet sorunu oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha güçlü ve organize sivil toplum örgütleri bulunurken, gelişmekte olan ülkelerdeki sivil toplum örgütleri daha kısıtlı imkanlara sahiptir. Ayrıca, bazı ülkelerde sivil toplum örgütlerinin siyasi engellere sahip olması temsiliyet eksikliğini daha belirgin hale getirmektedir.

Bilgi üretimi ve söylemler de çevreye ilişkin karar ve uygulamaların şekillenmesinde etkili olmaktadır. Farklı aktörler ürettikleri bilgileri ve söylemleri kendi siyasi, ideolojik ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Yerel halkların geleneksel ekolojik bilgileri de çoğu zaman görmezden gelinmekte ve küçümsenmektedir. Bu durum, objektif ve tarafsız bir bakış açısının oluşmasını engellemektedir.

Sonuç olarak çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için uluslararası iş birliği ve tüm ülkelerin fikir birliğine vardığı bir anlayış gereklidir. Ancak ülkelerin farklı öncelikleri, güç ilişkileri, temsiliyet sorunları ve söylemler yoluyla bilginin manipülasyonu bu süreçte engeller oluşturmaktadır. Gelecekte daha adil, kapsayıcı ve etkili anlaşmaların hayata geçirilebilmesi için bu engellerin aşılması konusunda çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Adger, W. N., Barnett, J., Chapin, F. S., & Ellemor, H. (2011). This must be the place: Underrepresentation of identity and meaning in climate change decision-making. *Global Environmental Politics*, 11(2), 1-25.
- Ağaçayak, T., Nash, S. L., & Şahin, Ü. (2017). İklim politikalarında Trump etkisi: küresel iklim mücadelesinde zor zamanlar. *İstanbul Politikalar Merkezi (IPM) ve Stiftung Mercator Girişimi*, 1-11.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji*, (24), 133-164.
- Alada, A., Gürpınar, E., & Budak, S. (1993). Rio konferansı üzerine düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (3-4-5), 93-108.
- Alagöz, M. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada çevre faktörü: Teorik bir bakış, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 11, 1-12.
- Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir kalkınmanın paradigması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 1-23.
- Alaztuğ, M. (2021). *Paris İklim Anlaşması'nda ülkelerin öncelikleri sorunu: Türkiye örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Aracı, Ü. E., & Yüksel, H. (2016). Sürdürülebilirlik performansının ölçülmesi: Bist sürdürülebilirlik endeksindeki işletmelerin sürdürülebilir katma değerinin hesaplanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 786-801.
- Arat, G., Türkes, M., Saner, E. (2002). Uluslararası sözleşmeler ön rapor, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-8.pdf (26.01. 2020)
- Arlı, A. (2010). Habitat II tartışmaları ve İstanbul'da toplumsal dönüşüm. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (16), 367-388.
- Ateş, D., & Uysal, A. (2006). Merkez-dışı ülkelerdeki ulusötesi sivil toplum kuruluşları (STK): Dış politika, finansman ve meşruiyet. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 63-86.
- Avrupa Komisyonu. (2010, 17 Aralık). Cancun Anlaşması. https://climate.ec.europa.eu/news-your-voice/news/agreement-cancun-2010-12-17_en
- Aydın Dikmen, B. (2020). Global climate governance between state and non-state actors: dynamics of contestation and re-legitimation. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(Özel Sayı), 59-79.
- Baatz, C. (2013). Responsibility for the past? Some thoughts on compensating those vulnerable to climate change in developing countries. *Ethics, Policy & Environment*, 16(1), 94-110.
- Balsiger, J., & Prys, M. (2014). Regional agreements in international environmental politics. *International Environmental Agreements*, 16(2), 239-260.
- Bassett, T. J., & Peimer, A. W. (2015). Political ecological perspectives on socioecological relations. *Natures Sciences Sociétés*, 23(2), 157-165.
- Baykan, B. G. (2009). Kopenhag Zirvesi: Zayıf mutakabat, hedefsiz Türkiye. *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi*, İstanbul.
- BBC Türkçe. (2021, 13 Kasım). 26. BM İklim Konferansı: COP26'nın son gününde anlaşma sağlandı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59277754>

- BBC Türkçe. (2023, 15 Ocak). İklim değişikliği ile mücadelede Türkiye'nin rolü. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyxe35yzq26o>
- Berkes, F., Colding, J., & Folke, C. (2000). Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management. *Ecological applications*, 10(5), 1251-1262.
- Beyerlin, U., & Marauhn, T. (2011). *International Environmental Law*. Bloomsbury Publishing.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. (t.y.). Kyoto Protokolü. https://unfccc.int/kyoto_protocol
- Birleşmiş Milletler. (t.y.-a). Stockholm 1972 Çevre Konferansı. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
- Birleşmiş Milletler. (t.y.-b). Rio 1992 Çevre ve Kalkınma Konferansı. <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
- Birleşmiş Milletler. (t.y.-c). Johannesburg 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi. <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>
- Bodansky, D. (2010). The copenhagen climate change conference: a postmortem. *American Journal of International Law*, 104(2), 230-240.
- Bodansky, D. (2016). The Paris Climate Change Agreement: a new hope?. *American Journal of International Law*, 110(2), 288-319.
- Buckley, C. (2016, 18 Kasım). Trump dönemi yaklaşırken, Çin iklim değişikliği konusunda değişime hazırlanıyor. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2016/11/19/world/asia/china-trump-climate-change.html>
- Buseeth, J. T. (2019). *The Political Ecology of Climate Change Adaptation: Livelihoods, Agrarian Change and the Conflicts of Development*. New York: Routledge.
- Carbon Brief. (t.y.). İklim değişikliğini anlamak. <https://www.carbonbrief.org>
- Ciplet, D., Roberts, J. T., & Khan, M. R. (2015). *Power in a warming world: The new global politics of climate change and the remaking of environmental inequality*. MIT Press.
- Clemençon, R. (2016). The two sides of the Paris Climate Agreement: Dismal failure or historic breakthrough?. *The Journal of Environment & Development*, 25(1), 3-24.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2016), Paris Anlaşması <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/paris-anlasmasi-13-20220808231948.pdf> (12.08.2024).
- Dalby, S. (1996). The environment as geopolitical threat: reading Robert Kaplan's 'coming anarchy'. *Ecumene*, 3(4), 472-496.
- Doğru, B. (2023). Sivil toplum kuruluşlarının kurumlara yönelik itibar algısında sürdürülebilirlik iletişiminin rolü. *Asya Studies*, 7(23), 309-330.
- Downie, C. (2015). Global energy governance in the G-20: The future of global energy governance. *Global Governance*, 20(4), 617-636.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. (1987). Ortak geleceğimiz. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Engin, B. (2010). İklim değişikliği ile mücadelede uluslararası işbirliğinin önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 71-82.

- Euronews. (2018, 16 Aralık). Dünyanın merakla beklediği 24. BM İklim Konferansı anlaşmayla sonuçlandı. <https://tr.euronews.com/2018/12/16/dunyanin-merakla-bekledigi-24-bm-iklim-konferans-anlasmayla-sonuclandi>
- France24. (2023, 16 Haziran). Bonn'da yapılan BM iklim görüşmeleri karbon kesintileri ve iklim finansmanı üzerindeki anlaşmazlık nedeniyle çıkmaza girdi. <https://www.france24.com/en/environment/20230616-un-climate-talks-in-bonn-stymied-by-standoff-over-carbon-cuts-climate-financing>
- Frantzius, I. V. (2004). World Summit on Sustainable Development Johannesburg 2002: A Critical analysis and assessment of the outcomes. *Environmental Politics*, 13(2), 467-473.
- Gelbspan, R. (2005). *The heat is on: The high stakes battle over Earth's threatened climate*. Yale University Press.
- Genç, C., (2021). *Türkiye'nin paris iklim anlaşması dâhilindeki yükümlülükleri ve iklim değişikliğinin bu yükümlülükler üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İskenderun Teknik Üniversitesi.
- Ghezloun, A., Saidane, A., & Marabet, H. (2017). Paris Agreement: Main outcomes and perspectives. *Energy Procedia*, 119, 11-16.
- Godard, O. (2012). The Stern review on the economics of climate change: contents, insights and assessment of the critical debate. *Surveys and Perspectives Integrating Environment and Society*, 5(1), 1-34.
- Grasso, M. (2019). Oily politics: A critical assessment of the oil and gas industry's contribution to climate change. *Energy Research & Social Science*, 50, 106-115.
- Gray, W. B., Shadbegian, R. J., & Wolverton, A. (2010). Environmental justice: do poor and minority populations face more hazards?. *National Center for Environmental Economics*, 10-06.
- Grupta, J. (2014). *The History of Global Climate Governance*. Cambridge University Press.
- Guttmann, R. (2018). *Eco-Capitalism: Carbon Money, Climate Finance, and Sustainable Development*. Springer.
- Gül, K., (2022). *Sürdürülebilir ekonomik kalkınma bağlamında çevre politikaları: çevre vergilerinin etkinliği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Güler, İ. Ö., & Turan, A. M. (2020). Kentsel çevresel adalet ve kent planlaması ilişkisi. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 7-20.
- Harvey, B. (2009). *Indigenous knowledges, sustainable development and the environment: implications for research, education and capacity building*. In *Indigenous knowledges, development and education* (57-71). Brill.
- Hiwasaki, L., Luna, E., Syamsidik, & Marçal, J. A. (2014). Local and indigenous knowledge on climate-related hazards of coastal and small island communities in Southeast Asia. *Climatic Change*, 128(1-2), 35-56.
- Kalinowski, T. (2024). The Green Climate Fund and private sector climate finance in the Global South. *Climate Policy*, 24(3), 281-296.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel çevre sorunları ve politikaları*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Karakaya, E. (2016). Paris iklim anlaşması: içeriği ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-12.

- Kaya, H. E. (2020). Kyoto'dan Paris'e küresel iklim politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Kaya, Y. (2017). Paris anlaşmasını iklim adaleti perspektifinden değerlendirmek. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(54), 87-106.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 19-33.
- Keleş, R. (2023). Dünyada ve Türkiye'de çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 2(3), 24-30.
- Keohane, R. O., & Oppenheimer, M. (2016). Paris: Beyond the climate dead end through pledge and review?. *Politics and Governance*, 4(3), 142-151.
- Kılıç, S. (2001), uluslararası çevre hukukunun gelişimi üzerine bir inceleme, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 131-150.
- Kılıç, S. K. (2002). Çevreci sosyal hakların ortaya çıkışı, gelişimi ve sona ermesi üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(02), 93-108.
- Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 268, 1-92.
- Maljean Dubois, S. (2020). The Paris Agreement: A new step in the gradual evolution of differential treatment in the climate regime?. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 25(2), 151-160.
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., Behrens III, W.W. (1972). *The limits to growth*. New York:Universe Books.
- Metin, G., (2022). *Sanayileşmenin ve çevre politikalarının etkisiyle karbon vergisinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi.
- Najam, A. (2005). Developing countries and global environmental governance: From contestation to participation to engagement. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 5, 303-321.
- Our World in Data. (t.y.). Erişim Tarihi: 02.05.2024. <https://ourworldindata.org>
- Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Özerdem, F., & Barlas, B. (2021). Kopenhag okulu çerçevesinde 2020 ve sonrası dünya politikasının yeni sorunu: iklim değişikliği ve iklim göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 273-302.
- Öztürk, M., & Öztürk, A. (2019). BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in iklim değişikliğiyle mücadele çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 527-541.
- Pallemaerts, M. (1995). International environmental law in the age of sustainable development: a critical assessment of the UNCED process. *JL & Com.*, 15, 623.
- Peet, R., & Watts, M. (2002). *Liberation ecology: Development, sustainability, and environment in an age of market triumphalism*. In *Liberation ecologies*. Routledge.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2018). İklim değişikliği müzakerelerinde gelinen nokta: Paris anlaşması ve sonrası. *Turkish Studies*, 13(23), 211-224.
-

- Purwins, S. (2022). Bauxite mining at Atewa Forest Reserve, Ghana: a political ecology of a conservation-exploitation conflict. *GeoJournal*, 87(2), 1085-1097.
- Ramanathan, V., & Feng, Y. (2009). Air pollution, greenhouse gases and climate change: Global and regional perspectives. *Atmospheric Environment*, 43(1), 37-50.
- Reed, G., Hendlin, Y., Desikan, A., MacKinney, T., Berman, E., & Goldman, G. T. (2021). The disinformation playbook: how industry manipulates the science-policy process—and how to restore scientific integrity. *Journal of public health policy*, 42, 622-634.
- Reuters. (2017, 15 Kasım). Trump'ın iklim değişikliği konusundaki duruşunun Çin üzerindeki etkisi. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1DD2C3>
- Reuters. (2023, 13 Aralık). COP28 iklim anlaşmasından çıkarılacak önemli dersler. <https://www.reuters.com/business/environment/takeaways-cop28-climate-deal-2023-12-13>
- Robbins, P. (2014). *Political Ecology: A Critical Introduction*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Roberts, J. T., & Parks, B. (2006). *A Climate Of Injustice: Global Inequality, North-South Politics, And Climate Policy*. MIT press.
- Rocha, J. C., Peterson, G., Bodin, Ö., & Levin, S. (2018). Cascading regime shifts within and across scales. *Science*, 362(6421), 1379-1383.
- Romero, C. (2013). *Political Ecology of Water Conflicts*. In M. Ashgate & H. Garcia (Eds.), *The Ashgate Research Companion to Water Management and Policy* (167-184). Farnham: Ashgate.
- Romppanen, S., & Huhta, K. (2023). The interface between EU climate and energy law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 30(1), 45-62.
- Sadioğlu, U., & Ağıralan, E. (2020). İklim değişikliği çerçevesinde 25. taraflar konferansı (COP25). *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(Ek Sayı-1), 361-385.
- Sağsen, İ. (2017). Uluslararası iklim değişikliği müzakereleri: çevre duyarlılığı mı yoksa yeni bir uluslararası rekabet alanı mı?. *Alternatif Politika*, 9(Special), 46-69.
- Sanz-Menéndez, L., & Cruz-Castro, L. (2019). The credibility of scientific communication sources regarding climate change: A population-based survey experiment. *Public Understanding of Science*, 28(5), 534-553.
- Savaşan, Z. (2018). Uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinde Türkiye: Paris İklim Anlaşması öncesi ve sonrası. *ÇYYD*, 27(2), 71-94.
- Sayman, R.Ü. (2015). "İklim Değişikliği ile Mücadelede Çarpan Etkisi: Paris Anlaşması." http://www.rec.org.tr/dyn_files/42/6600-Paris-Anlasmasi-COP21- (7.07.2016).
- Sharma, A., Schwarte, C., Bird, P., Michaelowa, A. & Müller, B. (2019). COP24 Key Outcomes. European Capacity Building Initiative. https://ecbi.org/sites/default/files/COP24Outcomes%20Final_0.pdf.
- Sönmezoğlu, F., & Bayır, Ö. E. (2012). Çevre sorunlarına ilişkin uluslararası rejimler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47).
- Sprinz, D. F., & Vaahtoranta, T. (1994). The interest-based explanation of international environmental policy. *International Organization*, 48(1), 77-105.
- Şahin, B., & Yıldız, M. (2009). Ulusaşırı yandaşlık ağbağları perspektifinden türkiye'de demokratikleşme, İnsan hakları ve sivil toplum kuruluşları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(21), 41-65.
-

- Şahin, Ö. U. (2016). Kyoto Protokolü ve Kopenhag Mutabakatının karşılaştırmalı analizi. *Journal of Awareness (JoA)*, 1(1), 5-16.
- Şıvgın, B., & Afacan, S. (2020). İklim krizi ile küresel ve bireysel mücadeleye yönelik bir çalışma: Greta Thunberg örneği. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 1(2), 141-158.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (t.y.). Kyoto Protokolü. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-a). BM İnsan Yerleşimleri Programı. <https://www.mfa.gov.tr/bm-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-b). Kyoto Protokolü. <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>
- Tekeli İ. (1996), Habitat II Konferansı Yazıları, T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Teksöz, G. (2014). Geçmişten ders almak: Sürdürülebilir kalkınma için eğitim. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31(2), 73-97.
- Tonguç, F. (2018). *İklim değişikliğinin Türkiye'nin enerji ve ekonomi güvenliğine etkileri: Kyoto sonrası dönem*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Turner, M. D., & Robbins, P. (2008). Land-change science and political ecology: Similarities, differences, and implications for sustainability science. *Annual Review Of Environment And Resources*, 33, 295-316.
- Venagas, M. m. (2017). *The political ecology of Ecuadorian environmentalism: buen vivir, nature and territory*, (Yayımlanmamış doktora tezi). King's College London.
- Wei, Y. M., Mi, Z. F., & Huang, Z. (2015). Climate policy modeling: An online SCI-E and SSCI based literature review. *Omega*, 57, 70-84.
- Weiler, F. (2012). Determinants of bargaining success in the climate change negotiations. *Climate Policy*, 12(5), 552-574.
- Yalçın, B. B. (2019). *Sürdürülebilir kalkınma kapsamında türkiye'de çevre politikalarının dönüşümü: ab ve uluslararası çevre rejimlerinin etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yeşil Gazete (2012). Roma Kulübü Raporu: Büyümenin Sınırları. Erişim Tarihi: 02.05.2024, <https://yesilgazete.org/roma-kulubu-raporu-buyumenin-sinirlari>
- Youtie, J., Kay, L., Balkundi, P., Devinney, T., Immelt, J. R., Shapira, P., & Symbol, T. (2017). Who is the entrepreneur? An investigation of emerging discourse and practice. *Innovation*, 19(1), 50-75.
- Zhang, Z. X., & Qi, Y. (2014). The sustainable development goals (SDGs) as a new agenda for international cooperation. *China Policy Review*, 12.